

הרב שמואל הקטן אשכנזי
ירושלים תובב"א

העלם דבר וטעות סופר

מרגלא בפומיה דשמואל זעירא :

יש חושבים, שאין גדול יכול לטעות. ואם הוא טועה, אינו גדול. ואני אומר: גם גדול שבגדולים מצודת הטעות פרושה לרגליו. ואולם אין הטעות גורעת מגדלותו מאומה. וביחוד כשמעירים לו והוא מודה ואינו בוש לומר: טעיתי והדרנא בי, הדבר מוסיף לגדלותו! ואני הכותב ילדות היתה בי והעזתי פני במחברים לרשום בשולי ספריהם הערות ותקונים, השגות מהשגות שונות, על שכחת כתובים ודברי חז"ל ועל חוסר ידיעה בסדר הדורות ועוד ועוד. נעד הייתי גם זקנתי ולא סרתי מדרך הבקורת הסותרת על מנת לבנות. לא נשאתי פני איש, גם אם כגובה ארזים גבהו. רק את אשר השים האמת בפי - לפי עניות דעתי - אותה אשמור וארשום. ויאמר שמואל וגו' ואני זקנתי ושכתי וגו' מנעורי עד היום הזה המשכתי ללכת נתיבות דרך לא סלולה אשר סללתי לעצמי, עד שנצטבר באמתחתי אוסף גדול, בכמות ובאיכות, של השגות על דברי ראשונים ואחרונים. אך נמנעתי מלפרסמן בדפוס, כי יראתי פן אכשל ואלכד ח"ו בעוון בזוי ת"ח.

והנה בא אלי האברך הנו"מ ר' שלום נ"י בהצעה, כי אתן ביד כמה השגות, כדי לפרסמן ב'אור ישראל' ונראה מה תהיה תגובת הקוראים והמעיינים. שמא ישכילו לתרץ את הקושיות (כפשטות ולא ב'פלפול') והיה הדבר לתועלת הרבים. בעודני מתלבט בעצמי, אם להענות להצעת ר' שלום, הגיע לביתי ר' גדלי' נ"י, עורכו האחראי של 'אור ישראל', ואף הוא הפציר בי לפרסם את ההשגות בקובץ הנערך על ידו. פתני ר' גדלי' ואפת. ואבחר ב' חזי השגות מסוגים שונים על ספרים שונים. ואולם בטרם אגיש את ההשגות למעיינים, אמרתי לשים לפנייהם מקצת מן המקצת מדברי ההתנצלות של גדולי ישראל אשר פרסמו בספריהם את השגיאות שמצאו בדברי קודמיהם. כבר האריך בזה הגאון ר' יאיר חיים בכרך בתשובה ארוכה וערוכה בספרו חוט השני סימן כ. והרי מקצת דבריו: תשובה לגדול אחד, אלופי ומיודעי, אשר האשימני על השגתי על גדולי הקדמונים. קראת אחרי מלא, איך נשאני רוחי ומלאני לבי להשיג על הקדמונים אחזו שער, אשר קטנם עבה ממתני. ומה גם לומר דאשתמיטתייהו דברי הש"ס והפוסקים. ואני תמה עליך בזה, הלא הלשון הזה בעצמו, רצוני לומר לשון אשתמיטתיה, הוא לקוח מהש"ס, שאמרו כך על גדולי האמוראים [...]. והוא לשון נקיה ודרך כבוד, לומר, דבאותה שעה נשמט ממנו הדבר ההוא. כי השכחה היא טבע אנושית כולל(ו)ת כל האישים. ואם יש חילוק ביניהם בין רב למעט. ומי לנו גדול ממרע"ה מבחר

הנביאים, דאשתמיטתיה שני דברים מתוך כעסו [...]. ומי לנו בפוסקים גדול מרמב"ם, אשר כל תורה שבעל פה בספרו הגדול הכין, ופעל פירוש על שיתא סדרי משנה מדברי הש"ס [...]. ואשתמיטתיה [...]. ורש"י, שהיה אוצר בלום לתורה, וכתב בפירוש החומש [...] ולא ידעתי [...] וכתב עליו הרמב"ן, שהיה נעלם ממנו מדרש רות [...]. הרא"ם, נושא דגל רש"י בפירוש החומש, והיה בקי בכל הש"ס, כנודע לרגיל בדבריו - והשיגוהו הבאים אחריו [...] שנעלמו ממנו כמה גמרות [...]. והרב הגדול מרבן ושמו מהרר"ב [= ר' ישכר בר איילנבורג], התפעל [...] להשיג על הגדולים שקדמוהו, וכמעט נראה להמעיין בספריו עוצם בקיאותו, שלא היה נעלם ממנו דבר - והנה אישתמיטתיה כמה גמרות ערוכות [...].

וכמעט יצאנו מן המבוקש והמכוון, שאין גנאי כלל לומר על הראשונים ועל האחרונים, מצוקי ארץ ועמודי גולה, דנעלם מהם גמרא או תוספות [...]. וכן ראיתי ממחברים שבכל דור ודור שקדמוני, לא נמנעו מלהשיג על גדולים שלפניהם בכל אופן המועיל.

ואלה דברי הגרי"ח מבבל, בפתיחת ספרו **רב פעלים** (ירושלים תרסא): באמת נמצא לכמה גדולים, שיהיה להם שגיאה גדולה בדבריהם, שאפילו קטנים לא יטעו בה, ולפעמים נכשלים אפילו בנוסח הפסוק של תנ"ך, כאשר קרה להגאון מופת הדור רבינו חיד"א ז"ל [...] ועל זה נאמר שגיאות מי יבין. ואם יבא אדם לכתוב הערות בדברי האחרונים, יכלה הזמן והם לא יכלו [...] וכדי להראות להמעיין, שהאחרונים אין דבריהם נקיים מן השגיאות, אע"פ שהם גאוני וגדולים בתורה, אזכיר מה שהערותי אנה עבדא בספר גאון אחרון מגדולי גאוני אשכנז, הוא ספר שואל ומשיב להרב הגאון הגדול המפורסם מהר"ר יוסף שאול זלה"ה [...] כאן באו ארבע השגות], להודיע, כי המצא ימצא גם בגדולי האחרונים שגיאות רבות כאלה, אע"פ שהם גאוני וגדולים בתורה, כי מי לנו גדול מיוסף, הוא הנזכר, שהיה אוצר בלום, ארי שבחבורה, וחריף ובקי בחדרי תורה, וסברתו ישרה, ועכ"ז אגב חורפיה ואגב שוטפיה לא דק. ועל כן אל יתהלל המשיג על הגדולים, לא בהשגות כאלה ולא בהשגות של העלמה ושכחה, כי אין זה חידוש, ואין זה גרעון בחיק הגדולים, בזה"ז אשר רבו הטרדות מצד מקרי הזמן ונתמעטו הלבבות [...] והשי"ת ברחמיו יעזרנו לברר האמת [...] ויאיר עינינו באור תורתו, תורת חיים, אכ"ר.

אסתפק לע"ע בדברי שני הגדולים הנ"ל: רי"ב בכרך ורי"ח מבבל, ואחל בעזר הצור לרשום לדוגמה חי השגות מהשגות שונות, ולפי תגובת המעיינים נחליט אם להמשיך בפרסום השגות נוספות. (א) כתב ר' יצחק אברבנאל בפירושו לתורה, פרשת ויגש (בראשית מה ח): והיה תכלית השליחות, כדי שאהיה לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ולמושל בכל ארץ מצרים. והנה אמר שלשה התארים האלה, לאב ולאדון ומושל, לפי שהם כווננו במכירתו שלא יהיה עוד לבן זקונים ליעקב אביהם, וכנגד זה שמהו השם לא לבן אבל לאב לפרעה, כי כמו שהאב מנהיג את הבן כן יוסף היה מנהיג את פרעה. כי כווננו הם במכירתו שלא ישב בבית אביו כאדון, והם רועים בשדה כעבדים, וכנגד זה

שמהו השם אדון על בית פרעה. גם כיוונו הם, שלא ימשול עליהם [...] וכנגד זה שמהו השם מושל על כל ארץ מצרים [...] והנה אמר **לאב ולאדון ולמושל**, עם למ"ד, ולא אמר **וישימני אב ואדון ומושל**, לפי שהלמ"ד משמש לדמיון [...] כי שמהו לדמיון אב, בהנהיגו אותו, ולדמיון אדון בכל ביתו [...] ולדמיון מושל על כל ארץ מצרים [...] כי נתן לו יכולת מוחלט. עכ"ל אברבנאל. והדברים תמוהים משני פנים: א) הרי נוסח המסורה (ולא מצאנו כל נוסח אחר!) : **ומשל - בלא למ"ד!** ב) הרי יוסף היה **מושל ממש**, כמו שהוא מסיים: כי נתן לו (פרעה) יכולת מוחלט! ואין זה דומה כלל לאב המדומה ולאדון המדומה, וא"כ שפיר אמר הכתוב: לאב וגו' ולאדון וגו' ומשל! ב) בספרו הנפלא **רב פעלים** "בו יפתח מקור לכל מדרשי רז"ל [...] מאין יצאו ולמי הם, ואיה איפה הם מובאים בספרים" (עמ' 39), קובע ר' אברהם בן הגר"א ערך מיוחד: **מדרש ברכני**. מובא בספר מקור חיים שחבר ר' שמואל צרצה המכונה 'ן סנה בפ' ויקרא. וז"ל: במדרש ברכני כמו שהתחוננים צריכין לעליונים [...] כן צריכים העליונים לתחוננים לברך אותם ולהתפלל שלא יפסוק החסד מהם. עכ"ל. ובזה יובן מ"ש (ברכות ז ע"א) תניא א"ר ישמעאל בן אלישע [...] וא"ל ישמעאל בני ברכני וכו'. עכ"ל ר' אברהם.

ואנא שמואל זעירא תמה תמה אקרא על גאון כמותו החוקר לכל תכלית, אשר יצר 'מדרש' שלא היה ולא נברא - על יסוד טעות בהבנת דברי צרצה! והרי שפתיו ברור מללו: וכת מבעלי התורה כתבו, כי כמו שהתחוננים צריכים לעליונים, שימשכו מהם להם התועלת והברכות, כן צריכים העליונים לתחוננים, לברך אותם ולהתפלל שלא יפסק החסד מהם. כי **מצאנו כתוב במדרש, ברכני** (מקור חיים, ויקרא, סימן לא, בתוך: **מרגליות טובה**, אמ"ד תפב, דף צא סוף ע"ב). כוונת ר' שמואל צרצה לאותה ברייתא בבבלי ברכות בשם מדרש. והדברים עתיקים.

[ראה גם דברי רש"ב בספרו ידיעות שלמה, עמ' 15]

ג) בתוספתא **חזון יחזקאל**, בבא מציעא, ירושלים תשיב, עמ' 100, באורים, כותב הגר"י אברמסקי ז"ל אבל אם היו לקוטות, כלומר: אם היו בשוק פירות לקוטות של עניים המלקטים לקט שכחה ופאה, והם נקראים לקוטות, משום שלא חורשים ולא זורעים ולא קוצרים, וזוכים בפירות הללו אלא בלקיטה בלבד. בשם תלמוד א"י. עכ"ל גר"א. כוונתו לציין, שפירוש זה הובא בשם ירושלמי. אבל אין זה אמת.

הדברים לוקחו משיטה מקובצת לבבא מציעא דף ע"ב ע"ב: לקוטות. פירוש לקוטות, עני המלקט לקט שכחה ופאה נקרא לקוט, כלומר: לא חרש ולא זרע ולא קצר, וכי לא זכה אלא בלקיטה בלבד. תלמוד א"י. ר' יוחנן אמר: כל העיירות הסמוכות לטבריא, כיון שיצא השער בטבריא פוסקין: ר"ח ז"ל. עכ"ל שטמ"ק. והרי ברור הדבר, שהציון 'תלמוד א"י' הוא **למאמרו של ר' יוחנן הנמצא בירושלמי ב"מ פ"ה ה"ו**, ואילו הפירוש ל'לקוטות' הוא של **רבנו חננאל!** והובא בשמו בערוך, ערך לקט (ע"י ערוך השלם ח"ה דף 56 ע"ב הערה 4).

ד) בקובץ יגדיל תורה (אודיסה, קונטרס י, סימן קנג, אות א', ס"ק יג) כותב הגאון האדר"ת: והנה בספר יראים כתב [...] כמבואר במשנה למלך הל' חו"מ (פ"א ה"ז) משם הרא"ם ז"ל עצמו בעל ספר יראים, עכ"ל האדר"ת.

במחכ"ח בין רא"ם לרא"ם נתחלף לו לגאון המופלא, ספר יראים חיבר רבי אליעזר ממיץ, תלמיד רבנו תם, ואילו רא"ם שהובא בספר משנה למלך הוא רבי אליהו מזרחי, אשר חי למעלה משלוש מאות שנה אחריו!

ה) בספרו עטרות אדר"ר דף כד (על בעל הטורים לבראשית יח יא) כותב האדר"ת: מלת נדה ל"נ [=] לא נכתב. או: לא נמצא [מלא בי' בשו"מ [= בשום מקום], כמדומני. עכ"ל.

נעלם ממנו, לפי שעה, מקרא מלא במגילת איכה (א ח): על כן לנידה היתה!

ו) בספרו מעבר יבק (מנטובה שפו), מאמר חמישי: אמרי נועם, פרק לא, כותב ר' אהרן ברכיה ממודינא: וכתוב בספר התרומה, בהא דאמרינן הלכה כדברי המיקל באבל, זהו בתנאי, אבל לא באמוראי. והביאוהו הגהות מימוניות, ריש פרק עשירי. עכ"ל רא"ב.

בספר התרומה לא מצאנו את הדברים. ברם בהגהות מימוניות (הלכות אבל, פרק י', הערה א) הובאו הדברים מתוך ס"ה, היינו ספר המצוות, וכן נדפס במפורש בהוצאת קושטא רסט! ואכן נמצאים הדברים בסמ"ג, הלכות אבלות, ויניציאה שז, דף רמו ע"ב, בשם בה"ג [ויניציאה שח, דף מג ע"א].

בעל מעבר יבק, אשר העתיק את הדברים מתוך הגהות מימוניות, פענח בטעות: ס"ה = ספר התרומה! טעות זו נשארה גם "במהדורא דווקנית ומתוקנת [...] הוצאה אהבת שלום, שנת תשנ"ו" (דף תלח ע"א). אף נכנסה לאנציקלופדיה החשובה 'פחד יצחק' לר' יצחק לאמפרונטי, ח"א,

ויניציאה תק"י, ערך אבלות בפורים [ראה הע' 71 בהוצ' מה"ק, ירושלים תשכב, עמ' צו].

ז) בספרו מחזיק ברכה א"ח רמח"י הביא הגחיד"א מתוך קובץ כ"י ישן נושן, לקוטי הגאון מוה"ר מרדכי ממודינא, סיפור שסיפרה נשמה לרבינו יחיאל מפארי"ץ (הוא בעל הסמ"ק). עכ"ל החיד"א. וכן בספרו לב דוד סוף פרק יא: וראיתי בקובץ ישן כ"י, שכתב: ספרה נשמה לרבינו יחיאל בעל הסמ"ק. עכ"ל.

נעלמו ממנו לפ"ש דברי עצמו בספרו שם הגדולים (ח"ב ע' 62): עמודי גולה הוא סמ"ק, חיברו רבינו יצחק מקורביל חתנו של הר"י מפרי"ש גיסו של רבינו המרדכי!

ח) בעטרת זקנים לאורח חיים סימן א ס"ק ד, בשם ר"י לוריא: ויש לומר אנכי דפ' יתרו בבקר, ואנכי דפ' ואתחנן בערב, אחר ק"ש שעל מטתו.

ותמה עליו הגחיד"א בספרו מחזיק ברכה (ס"ק ח) ממ"ש בס' הכונות: הייתי נוהג לומר בכל בקר קודם התפלה פ' המן ועשרת הדברות וכיוצא בפרשיות אחרות, ומנעני מורי ז"ל מלאומרם. ובפרט בעשרת הדברות, הזכיר לי טעמו של דבר, כי הרי בימי הראשונים קבעום בתפלה ומפני המינין וכו' ביטלום, ומי זה יערב אל לבו לחוק המינין ולנהוג מה שביטלו חז"ל בגמ' - משמע דהאר"י ז"ל לא

שאני ליה בין צבור ליחיד, דמהרח"ו ביחיד אמרם - ומנעו. לפיכך מגיה חיד"א בעט"ז, שצ"ל: ר"ש לוריא [היינו מהרש"ל].

לא שת לבו לתשובת מהרש"ל הידועה "מעניין התפילה" (סי' סד) וזה לשונו: לא זכיתי לקבל מאמ"ז החסיד מהר"ר יצחק ז"ל אפילו ככלב המלקק מן הים, כי בימי חורפי יגעתי בתלמוד ובפלפול, ולא בדקדוקי תפילה, וחבל על דאבדין ולא משתכחין, גם ספריו נשרפו בעו"ה בשריפה הגדולה אשר היתה בפונזא [בשנת ה'רצח] ונשרפו ספרים הקדושים. גם הסידור שלו נשרף. ואינו זוכר כי אם מעט מזעיר [- - -] והיה רגיל לומר פרשת אנכי ראשונה, בבוקר, ואנכי שניה, שהיא בפרשת ואתחנן, היה רגיל לאומרה בערב, אחר שאמר ק"ש על מטתו, עכ"ל מהרש"ל. ברם איני יודע מנין לו לבעל עט"ז לכנות את זקנו של רש"ל בשם ר"י לוריא כוונת מהרש"ל לאבי אמו "הטהור החסיד ועניו ירא אלקים פרקו נאה איש השלום מהר"ר יצחק קלוייבר ז"ל ז"ל" (שו"ת מהרש"ל, סימן יב).

ט) במסכת מגילה דף כא סוף ע"א: רכות מעומד, וקשות מיושב. והעיר הגרי"ב בהקדמת ספרו קשות מיושב (קעניגסבורג תרכ): והגאון המפורסם בדורו, בחיבורו יערות דבש חלק ראשון בדף מג ע"א שורה ה, בנה יסוד מוסד כאילו איתמר 'רכות מיושב, קשות מעומד', ע"ש. ושגג במבואר, במחילה מכבודו. וקרה לו כמ"ש בתשובת חוט השני סימן כו [שמא הכונה לסימן כ - אשר הבאנו לעיל בפתח דברנו].

ואלה דברי הגרי"א ביערות דבש ח"א, דרוש ו: בין כסא לעשור תקה (קארלסרוא תקלט, דף מג ראש ע"א, לעמבערג 1859, דף מו ע"ד): וזהו תקיעות מיושב ותקיעות מעומד. כי כבר דרשנו מקדם, (כשמה"ד) [כשמה"ד = כשמדת הדין] מתוח יש לעמוד, קשות בעמידה; אבל (כמשד"ר) [כשמד"ר = כשמדת רחמים] מתוח יש לישוב, רכות בישיבה וכו'.

י) בספרו יערות דבש ח"ב, דרוש ג', ד"ה וזהו ששאלו, כותב הגרי"א: וכבר צווח דוד מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים וכו' [תהלים כד ג-ד] ומסיים עושה אלה לא ימוט. עכ"ל. במחכ"ת אין זה סיומו של מזמור כד אלא של מזמור טו.

אמנם אף הוא פותח: מי יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך, הולך תמים וגו'. ונתחלף לו לגאון בין שני המזמורים.

יא) שם, ד"ה וזהו מאמר: וכמאמר חז"ל אל תצדק הרבה ואל תרשע הרבה. אמנם מצינו בגמרא (יומא כב ע"ב): יצאה ב"ק ואמרה לו [לשאול המלך] אל תהי צדיק הרבה [...] אל תרשע הרבה - אך הרי אלו מקראות מלאים בספר קהלת (ז טז-יז)!

יב) בהקדמת תקוני הזוהר (קרוב לסופה) נאמר: ורזא דמלה וכל עין לך תצפה [...] כל לשון לך תשבח. בזמנא דסליק לאתריה. וכי כען לא משבחין ליה כל לשון? לא. עד דיתקיים קרא והיה ה' למלך [...] ובהאי זמנא יתקיים כל פה וכל לשון יתנו (הוד ו) הדר למלכותך.

והגיה רצ"ה מזידיטשוב: משביעין במקום משבחין. והעיר: תשבע צ"ל, ע"ש הכתוב **כי לך תכרע** וכו' תשבע כל לשון (צבי לצדיק [...]) ביאורים וחיידושים והגהות יקרות על ספר תיקוני הזוהר. העתקתי מגוף כתב יד [...] רבינו צבי הירש מזידיטשוב מ[...] ישעיה אשר זעליג מרגליות, ירושלים תשיט, דף נא ע"ב).

והסביר המהדיר: ופסוק הוא בישעיה מה כג **כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון**. וכן מ"ש בעלינו הנוסחא **כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון**, ובנשמת הנוסחא **וכל לשון לך תשבע וכל ברך לך תכרע**, יסודם מפסוק זה. ולפיכך הגיה רבינו שצ"ל תשבע וצ"ל משביעין ליה.

והנה נעלם משניהם, שכוונת הספר לנוסח תימן וספרד בתפלת נשמת: **וכל לשון לך תשבת וכל עין לך תצפה**. וכן הנוסח בסדרי התפלה של רב עמרם ורב סעדיה ורמב"ם. ומן הענין להעיר, שגם ה'פסוק' השני (שהובא בהק' תק"ז) כתוב הדר הוא מסדר התפלה בנוסח תימן וספרד!

לאחר קריאת התורה, כשמחזירים את הספר להיכל, אין אחינו בני עדות המזרח אומרים אלא שני פסוקים בלבד, מתוך שמונת הפסוקים שאנו בני אשכנז נוהגים לומר, והם: הראשון ('ובנחה יאמר') והאחרון ('השיבנו'). אלא הם מקדימים לשני הכתובים את ה'פסוקים' הבא: **שובה למעונך, ושכון בבית מאויך, כי כל פה וכל לשון יתנו הוד והדר למלכותך**.

(ג) בספר **שפת אמת**, ויצא (דף מז ע"ג): בסדר ויצא לא נמצא שום פרשה פתוחה וסתומה. וכ"ה בספרי מסורות, **כי לא יש סדר כזה בתורה זולת ויצא**. עכ"ל. והובאו הדברים בספר **אמרי אמת** לנכדו (דף נב ע"א). -

משניהם נעלמו דברי **מגן אברהם** (ראש סימן רפב): תדע, דהא פ' **ויצא** ופ' **מקץ** אין בה פ' כלל בתורה, ואיך יקראו ז' גברי (אם נאמר, שאסור להפסיק במקום שלא פסק משה).

וכבר העיר על כך רב"י טויסיג בספרו **תפארת בנים** [חלק א], ירושלים **תשמט**, דף שי. (יד) הגאון ר' יהודה אסאד, בשו"ת מהרי"א, יורה דעה, סימן צב, הביין את הכתוב **שנים שנים באו אל נח אל התבה זכר ונקבה** (בראשית ז ט), שהכוונה לשני זוגות מכל מין. עי' שם.

וכבר הקשה עליו תלמידו ר' משה הלוי קעניג, בירחון **תורה מציון**, שנה ט', חוברת ב (תרסג), דף כו ע"ד, שאין הפשט כן, אלא **זוג אחד**!

טו) בספרו **ערוך השולחן**, סימן קפב, סעיף ז', כותב הגרי"מ אפשטיין: **ופלא**, שהרי"ף לא הזכיר כל **דין יין פגום**, לא בפרק ח' דברכות, לענין כוס של ברכה, ולא בפרק ערבי פסחים, לענין קידוש והבדלה. וצ"ע. עכ"ל.

נעלם ממנו, שדין יין פגום **הובא ברי"ף לפסחים** (קו, דף סב ראש ע"ב). והובא משמו בבית יוסף, סימן, רעא, ד"ה ומקדש. ועי' רמב"ן על הרי"ף לברכות, ריש פרק ח.

טז) בספרו **ערוך השלחן העתיד**, הלכות ממרים, סוף סימן סט, כותב הגאון הנז': המשנה למלך הקשה, למה לא הביא הרמב"ם מה שאמרו בגמ', דעיר שאין בה זקנים לא נעשה בה בן סורר ומורה, דכתיב **זקני עירו** (דברים כא יט-כ). עכ"ל. ולא ידעתי שום מקום שנמצא בו מאמר זה. וצ"ע. עכ"ל הגרי"מ.

נעלם ממנו תלמוד ערוך במסכת מכות, דף י סוף ע"ב: ועיר שאין בה זקנים [...] אין נעשה בה בן סורר ומורה [...] בעינן **זקני עירו** וליכא! וכן פסק רבנו חננאל: עיר שאין בה זקנים, אינה קולטת, ואין נעשה בה בן סורר ומורה [...] דבעינא בה **זקני העיר ההיא** וליכא.

יז) בספרו **טורי אבן** למגילה כ, ד"ה מיהו, כותב הגאון בעל שאגת אריה: דלא מצינו בשום מקום שקורא למקרא בכורים ודוי, אלא **מקרא בכורים**. עכ"ל.

והעיר עליו הגרי"פ פערלא (במאסף **נועם**, כרך יח, **תשלה-תשלו**, עמ' י): אישתמיתיה מתני' פ"ב מ"ב דביכורים, דקרי ליה **וידוי**. ע"ש. וכן הרמב"ם פ"ג מ' בכורים ה"ו כתב: מצוה להתודות על הבכורים. ע"ש. וכ"ה בתוספתא דבכורים פ"א. ע"ש. ועי' בירושלמי פ"ב דבכורים שם.

יח) בספרו **אהל ישירים**, ליוורנו תרו, כללים נפרדים, דף מג ע"ג, סעיף כב, כותב הג"ר יצחק בונאן: הרא"ה אביו של הר"ן. כן כתב הרב קרובן נתנאל, כתובות (פרק האשה שנתארמלה, סי' כח כט).

ע"ש. ליתא, דהר"ן הוא בר ראובן, כמו שמכנה אותו הנמוקי יוסף בשם **רנב"ר**. וכן מכנים אותו שאר המפרשים, וכידוע ומפורסם. אבל הרא"ה היה רבו של הר"ן, כידוע. וכל זה פשוט, עכ"ל. במח"כ אין זה פשוט כלל וכלל. וטעה בשתים:

א. זה לשון ר' נתנאל ווייל בספרו קרבן נתנאל על הרא"ש, כתובות, פרק ב', סימן כט, הערה ט: ובריש פרק אין מעמידין כתב רבינו [הרא"ש] עוד הוכחה לזה [...] וגם הרא"ה והר"ן בנו יסודם על זה הראיה. עכ"ל קרבן נתנאל. היינו: גם הרא"ה והר"ן בנו [מלשון בנין] יסודם על הראיה שהביא הרא"ש. ואילו מחברנו קרא: גם הרא"ה והר"ן בנו - יסודם על זה הראיה!
ב. אין זה ידוע לאיש, שהרא"ה היה רבו של הר"ן. וכל מי שידוע פרק בסדר הדורות לא יעלה על דעתו דבר כזה. שהרי הרא"ה נפטר בשנת ה'נג, ואילו הר"ן נולד בשנת ה'פ!